

Տիպաբանություն 10

Մաքսային սահմանով ապրանքների տեղափոխման հետ կապված առևտրային գործառնությունների միջոցով փողերի լվացման

Գլուխ 1. Կիրառելիության շրջանակը

1. Սույն տիպաբանությամբ ներկայացվող փողերի լվացման սխեմաները կարող են վերաբերել հաշվետվություն տրամադրող հետևյալ անձանց՝

- 1) բանկեր.
- 2) փաստաբաններ, ինչպես նաև իրավաբանական ծառայություններ մատուցող անհատ ձեռնարկատերեր և իրավաբանական անձինք.
- 3) անհատ ձեռնարկատեր հաշվապահներ և հաշվապահական գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձինք.
- 4) անհատ ձեռնարկատեր աուդիտորներ և աուդիտորական գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձինք:

Գլուխ 2. Ընդհանուր դրույթներ

2. Սույն տիպաբանության նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության սահմանով ապրանքների տեղափոխման հետ կապված առևտրային գործառնություններում տնտեսվարող սուբյեկտների կողմից ապրանքների սահմանային անցմանն առնչվող փաստաթղթերի խեղաթյուրման հիմքում ընկած շարժառիթների բացահայտումը և այդ շարժառիթներից բխող փողերի լվացման հնարավոր սխեմաների հատկորոշումը: Վերջինս, իր հերթին, ուղղված է «Փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով (այսուհետ՝ Օրենք) սահմանված հաշվետվություն տրամադրող անձանց կողմից գործարքի կամ գործարար հարաբերության կասկածելի որակմանը ու դրա վերաբերյալ Լիազոր մարմնին հաշվետվության տրամադրելու պարտականության պատշաճ կատարմանը օժանդակելուն:

3. Սույն տիպաբանությունում ներկայացված՝ փողերի լվացման հնարավոր սխեմաների, դրանց կիրառության տարբեր դեպքերի նկարագրությունը սպառնիչ չէ և սահմանում է առևտրային հարաբերություններում փողերի լվացման տիպային ռիսկերի օրինակելի շրջանակ՝ հաշվետվություն տրամադրող անձանց ընդհանուր պատկերացում տալու, նրանց ներքին դիտարկումների գործառույթը այդ ու նմանատիպ ռիսկերի կանխարգելմանն ուղղորդելու համար:

4. Ապրանքները մաքսային սահմանով տեղափոխելու հետ կապված փողերի լվացման ռիսկերի կանխարգելմանը հաշվետվություն տրամադրող անձինք պետք է հատկապես ուշադրություն դարձնեն Օրենքի 16-րդ հոդվածով սահմանված՝ գործարար հարաբերություններում հաճախորդի անընդհատ ուսումնասիրության պարտականությունն իրականացնելիս: Նշված պարտականությունը ներառում է հաճախորդի հետ գործարքների մոնիտորինգը՝ հաճախորդի, նրա գործարար բնութագրի և ռիսկայնության վերաբերյալ առկա տեղեկատվության, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ եկամուտների աղբյուրի իսկության հարցում հավաստիանալու նպատակով: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով, հաշվետվություն

տրամադրող անձինք պետք է ներմուծման կամ արտահանման գործառնություններում ներգրավված հաճախորդների գործարքների մոնիտորինգի ընթացքում հաշվի առնեն այդ գործարքներին առնչվող յուրահատուկ ռիսկերը, հաճախորդներից անհրաժեշտ տեղեկատվություն կամ փաստաթղթեր ձեռք բերելու և ուսումնասիրելու միջոցով հասկանան իրականացվող գործարքների էությունն ու գնահատեն դրանց իրավաչափությունը՝ հարկ եղած դեպքում կատարելով հաճախորդների հավելյալ ուսումնասիրություն և, ըստ անհրաժեշտության, Լիազոր Մարմնին ներկայացնեն կասկածելի գործարքի կամ գործարար հարաբերության վերաբերյալ հաշվետվություն:

Գլուխ 3. Հիմնական հասկացություններ և հղումներ

5. Սույն փաստաթղթում կիրառված՝ Հայաստանի Հանրապետության մաքսային օրենսգրքով և այլ օրենքներով սահմանվող հիմնական հասկացությունները.

1) Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) մաքսային տարածք. ընդգրկում է ՀՀ ցամաքային, ջրային և օդային տարածքը: ՀՀ տարածքում կարող են լինել ազատ մաքսային պահեստներ և ազատ տնտեսական գոտիներ, որոնց տարածքները համարվում են ՀՀ մաքսային տարածքից դուրս գտնվող տարածքներ:

2) Մաքսային արժեք. մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքի մաքսային արժեք գործարքի գինն է, այսինքն՝ այն գումարը, որը փաստացի վճարվել է, ենթակա է վճարման կամ պետք է վճարվեր ապրանքը ներմուծման երկիր արտահանելու նպատակով ձեռք բերելու և մինչև Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանը տեղափոխելու համար: ՀՀ մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքների մաքսային արժեքը որոշվում է հայտարարատուի կողմից, բացառությամբ ՀՀ մաքսային օրենսգրքով նախատեսված այն դեպքերի, երբ դա որոշվում է մաքսային մարմինների կողմից:

3) Մաքսային վճարներ. ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման համար մաքսային մարմինների կողմից գանձվող՝ օրենքով սահմանված վճարները, այդ թվում՝

ա. մաքսատուրքեր,

բ. մաքսավճարներ,

գ. մաքսային մարմինների կողմից գանձվող՝ օրենքով սահմանված հարկեր, տուրքեր և այլ պարտադիր վճարներ:

4) Մաքսատուրքեր. ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների տեղափոխման համար մաքսային օրենսգրքով սահմանված կարգով և չափով պետական բյուջե գանձվող պարտադիր վճարներ են: Մաքսատուրքերը և դրանց դրույքաչափերը սահմանվում են մաքսային օրենսգրքով: Ըստ գործառնության բնույթի՝ ՀՀ-ում կիրառվում են հետևյալ մաքսատուրքերը՝

ա. արտահանման՝ արտահանվող ապրանքների համար.

բ. ներմուծման՝ ներմուծվող ապրանքների համար.

գ. սեզոնային՝ տարվա որոշակի ժամանակահատվածում առանձին ապրանքներ ՀՀ մաքսային տարածքից արտահանելու կամ այդ տարածք ներմուծելու համար:

Մաքսատուրքի դրույքաչափը կարող է լինել 0 կամ 10 տոկոս¹, ըստ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 102-րդ հոդվածով սահմանված ցանկի:

5) Մաքսավճարներ. ՀՀ մաքսային օրենսգրքով սահմանված կարգով և չափով գանձվող, պետական բյուջեում հաշվառվող պարտադիր վճար է, որն օգտագործվում է

¹ Ընդ որում, 2003 թվականին Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությանը Հայաստանի միացման պայմանագրով նախատեսվում է, որ երկրի կողմից կարող են սահմանվել և կիրառվել նաև այլ դրույքաչափեր: Ներկա պահին ՀՀ կառավարությունը նման որոշում դեռևս չի կայացրել (ինչը, ըստ էության, 0-ից կամ 10-ից տարբեր այլ դրույքաչափի կիրառության իմաստով կհանդիսանար նախադեպ), սակայն չի բացառվում, որ տեղական արտադրողներին պաշտպանելու նպատակով կարող է ներմուծման վրա երբևէ կիրառվել ավելի բարձր (մինչև 15 տոկոս) դրույքաչափ:

մաքսային գործի զարգացման և մաքսային մարմինների նյութատեխնիկական և սոցիալական բազայի ապահովման նպատակով:

Մաքսավճարի դրույքաչափը սահմանվում է մաքսային ձևակերպումների համար՝ 3.500 ՀՀ դրամ, մաքսային ուղեկցման համար՝ 10.000 ՀՀ դրամ (յուրաքանչյուր 100 կմ. համար), տրամադրվող յուրաքանչյուր փաստաթղթի համար՝ 1.000 ՀՀ դրամ:

6) Մաքսային մարմինների կողմից գանձվող՝ օրենքով սահմանված հարկեր, տուրքեր և այլ պարտադիր վճարներ. սրանց թվին են պատկանում ավելացված արժեքի հարկը (այսուհետ՝ ԱԱՀ), ակցիզային հարկը, բնապահպանական, ճանապարհների օգտագործման և այլ վճարները: Մույն տիպաբանության նպատակներով դիտարկվում է միայն ԱԱՀ-ն՝ անուղղակի հարկ, որը վճարվում է ապրանքների ներմուծման, ՀՀ տարածքում դրանց արտադրության ու շրջանառության, ինչպես նաև ծառայությունների մատուցման բոլոր փուլերում:

6. «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն, «ներմուծում ազատ շրջանառության համար» մաքսային ռեժիմով ապրանքների ներմուծումը համարվում է ԱԱՀ-ով հարկվող գործարքի տեսակ, որի դեպքում հարկի հաշվարկումն ու գանձումը կատարվում է մաքսային մարմինների կողմից ՀՀ մաքսային սահմանին: Նույն օրենքի 16-րդ հոդվածի համաձայն, ՀՀ մաքսային սահմանից դուրս «արտահանում ազատ շրջանառության համար» մաքսային ռեժիմով ապրանքների արտահանումը դասվում է գործարքների այնպիսի տեսակների թվին, որոնց դեպքում արտահանվող ապրանքների հարկվող շրջանառության նկատմամբ կիրառվում է ԱԱՀ-ի զրոյական դրույքաչափ:

7. Ներմուծման ժամանակ ՀՀ մաքսային սահմանին ԱԱՀ-ի կիրառման առումով առկա են որոշակի առանձնահատկություններ և բացառություններ, մասնավորապես.

1) Սահմանին ԱԱՀ չի հաշվարկվում և չի գանձվում այն ապրանքների դեպքում, որոնց. ա. ներմուծման համար մաքսատուրքի դրույքաչափը ՀՀ մաքսային օրենսգրքով սահմանված է 0 տոկոս, և որոնք ենթակա չեն ակցիզային հարկով հարկման. այդպիսի ապրանքների ցանկը սահմանված է առանձին օրենքով²,

բ. մատակարարումը ազատված է ԱԱՀ-ից՝ համաձայն «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 28-րդ կետի (միջպետական, կրոնական, հասարակական, այդ թվում՝ բարեգործական կազմակերպությունների կողմից ապրանքների մատակարարում մարդասիրական կամ բարեգործական ծրագրերի ներքո):

2) «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 6¹ հոդվածով սահմանվում է, որ որոշակի ապրանքատեսակների ներմուծման դեպքում (որոնց ԱՏԳ ԱԱ կոդերը նշված են այդ նույն հոդվածում) դրանց գծով հաշվարկված ԱԱՀ-ի գումարների վճարման ժամկետը հետաձգվում է. ա) մինչև 70 միլիոն ՀՀ դրամ մաքսային արժեքով ապրանքների համար՝ հայտարարագրման օրվանից 1 տարի ժամկետով, բ) 70 միլիոն ՀՀ դրամ և ավելի մաքսային արժեքով ապրանքների համար՝ հայտարարագրման օրվանից 2 տարի ժամկետով, և գ) 300 միլիոն ՀՀ դրամ և ավելի մաքսային արժեքով ապրանքների համար՝ հայտարարագրման օրվանից 3 տարի ժամկետով: Նույն հոդվածով սահմանվում է նաև, որ ՀՀ կառավարության որոշմամբ ընտրված կազմակերպությունների և անհատ ձեռնարկատերերի կողմից ներդրումային ծրագրերի շրջանակներում 300 միլիոն ՀՀ դրամը գերազանցող՝ այդ հոդվածում նշված ապրանքներից բացի այլ ապրանքների ներմուծման դեպքում հաշվարկված ԱԱՀ-ի գումարների վճարման ժամկետը կարող է հետաձգվել երեք տարի ժամկետով:

8. Արտահանման ժամանակ ՀՀ մաքսային սահմանին ԱԱՀ-ի կիրառման առումով առկա են որոշակի առանձնահատկություններ, մասնավորապես.

² Օրենքի անվանումը հետևյալն է՝ «Կազմակերպությունների և անհատ ձեռնարկատերերի կողմից ներմուծվող՝ մաքսատուրքի զրո տոկոս դրույքաչափ ունեցող և ակցիզային հարկով հարկման ոչ ենթակա այն ապրանքների ցանկը հաստատելու մասին, որոնցից ավելացված արժեքի հարկը մաքսային մարմինների կողմից չի հաշվարկվում և գանձվում» (ընդունվել է 2001 թվականի հունիսի 29-ին, ՀՕ-195):

1) «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածի համաձայն՝ ապրանքների արտահանման գործարքների գծով Հայաստանում ավելացված արժեքի հարկ չի հաշվարկվում և չի գանձվում, այլ կերպ ասած՝ կիրառվում է ԱԱՀ գրոյական դրույքաչափ³:

2) Նույն հոդվածի համաձայն՝ ԱԱՀ-ի գրոյական դրույքաչափով հարկվող գործարքների իրականացման դեպքում ԱԱՀ վճարողների մոտ դրանց հետ կապված ձեռք բերված ապրանքների և մատուցված ծառայությունների գծով մատակարարների կողմից ներկայացված հարկային հաշիվներում առանձնացված ԱԱՀ-ի գումարները ենթակա են վերադարձման (հաշվանցման):

9. ԱԱՀ-ի գրոյական դրույքաչափի հետ չկապված գործարքների գծով, նույն օրենքի 25-րդ հոդվածի առաջին պարբերության համաձայն՝ հաշվետու ժամանակաշրջանում հաշվանցման ենթակա ԱԱՀ-ի գումարները հարկվող շրջանառության նկատմամբ հաշվարկված ԱԱՀ-ի գումարներին գերազանցելու դեպքում գերազանցող մասը հաշվանցվում է հետագա ժամանակաշրջաններում ԱԱՀ-ի հաշվարկներով բյուջե վճարման ենթակա ԱԱՀ-ի գումարների հաշվին. սրանից բացառություն են կազմում ԱԱՀ-ի գրոյական դրույքաչափով հարկվող գործարքները⁴, որոնց իրականացման դեպքում ձեռքբերումների գծով մատակարարների հարկային հաշիվներում և ապրանքների ներմուծման մաքսային հայտարարագրերում առանձնացված ԱԱՀ-ի գումարը հարկ վճարողի գրավոր դիմումի հիման վրա կարող է.

1) Հաշվանցվել հարկ վճարողի այլ հարկային պարտավորությունների հաշվին, և (կամ),

2) Պետական բյուջե հաշվեգրվող հարկային պարտավորությունների բացակայության պայմաններում վերադարձվել կամ հաշվանցվել հարկ վճարողի այլ պարտավորությունների դիմաց, եթե հարկ վճարողն ունի ԱԱՀ-ի դեբետային մնացորդ: Այս դեպքում հարկ վճարողի այլ հարկային պարտավորությունների դիմաց հաշվանցման և (կամ) վերադարձման ենթակա է ԱԱՀ-ի դեբետային մնացորդի (առանց գերավճարի և հարկի չհաշվանցվող մնացորդների գումարների) այն մասը, որը չի գերազանցում հաշվետու ժամանակաշրջանում ԱԱՀ-ի գրոյական դրույքաչափով հարկվող գործարքների հարկվող շրջանառության 20 տոկոսը:

10. ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների տեղափոխման համար ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 22-րդ հոդվածով սահմանվում են **հետևյալ մաքսային ռեժիմները**.

- 1) *ներմուծում ազատ շրջանառության համար,*
- 2) *վերաներմուծում,*
- 3) *տարանցիկ փոխադրում,*
- 4) *ներմուծում մաքսային պահեստ,*
- 5) *ներմուծում անմաքս առևտրի խանութ,*
- 6) *ժամանակավոր ներմուծում՝ վերամշակման համար,*
- 7) *ժամանակավոր ներմուծում,*
- 8) *ժամանակավոր արտահանում,*
- 9) *ներմուծում ազատ մաքսային պահեստ,*
- 10) *ժամանակավոր արտահանում՝ վերամշակման համար,*
- 11) *արտահանում ազատ շրջանառության համար,*
- 12) *վերաարտահանում,*
- 13) *սեփականության իրավունքից հրաժարում՝ հօգուտ պետության,*
- 14) *ոչնչացում,*
- 15) *ներմուծում ազատ տնտեսական գոտի:*

³ Ընդ որում, ՀՀ մաքսային օրենսգրքով արտահանվող ապրանքների վրա մաքսատուրքի դրույքաչափը և սահմանված է գրո տոկոս:

⁴ Բացառությամբ սև և գունավոր մետաղների ջարդոնի արտահանման գործարքների:

Գլուխ 4. Փողերի լվացման հնարավոր սխեմաների նկարագրություններ

11. ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների տեղափոխմանն առնչվող՝ փողերի լվացման հետ կապված հնարավոր գործառնությունների բացահայտման նպատակով այդ տեղաշարժն անհրաժեշտ է դիտարկել ներմուծողների և արտահանողների տեսանկյունից:

12. Ներմուծման գործառնությունների դեպքում փողերի լվացման հնարավոր ռիսկերի բնորոշումը

1) ՀՀ մաքսային սահմանով ապրանքների թերևս ամենատարածված՝ «ներմուծում ազատ շրջանառության համար» ռեժիմով տեղափոխման գործընթացի նկարագրությունը հետևյալն է.

Դիցուք ՀՀ ռեզիդենտ կազմակերպությունն արտերկրից ներմուծում է ապրանքներ, որոնց ձեռքբերման արժեքը կազմում է 85 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, մինչև ՀՀ մաքսային սահման հասցնելու հետ կապված ծախսերը (ապահովագրություն, տրանսպորտ և այլն)՝ 15 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ: Դիտարկվող օրինակի նպատակներից ելնելով՝ ենթադրվում է, որ ներմուծված ապրանքների նկատմամբ կիրառվում է ՀՀ մաքսային օրենսգրքով սահմանված՝ ներմուծման մաքսատուրքի որոշակի (10 տոկոս) դրույքաչափ: Ապրանքների մաքսագերծման նպատակով, մաքսավճարների հաշվարկումից և գանձումից զատ, կատարվում են հետևյալ հաշվարկները.

ա. Հաշվարկվում է ապրանքների մաքսային արժեքը, որը հավասար է դրանք մինչև ՀՀ մաքսային սահմանը հասցնելու հետ կապված բոլոր ծախսերի հանրագումարին՝ դիտարկվող դեպքում 100 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ,

բ. Ըստ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 102-րդ հոդվածով սահմանված ցանկի դրույքաչափի հաշվարկվում է մաքսատուրք, որը հավասար է մաքսային արժեքի 10 տոկոսին՝ դիտարկվող դեպքում 10 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ,

գ. Հաշվարկվում է ԱԱՀ, որը հավասար է մաքսային արժեքի և մաքսատուրքի հանրագումարի $(100+10=110)$ 20 տոկոսին՝ դիտարկվող դեպքում 22 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ:

2) Հնարավորինս ճշգրիտ լինելու համար կարող ենք նաև հաշվի առնել ապրանքներն ընդհուպ մինչև ներմուծողի տարածք հասցնելու ծախսերը⁵, դիցուք 5 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ: Այսպիսով, դիտարկվող օրինակում ապրանքների ինքնարժեքը կազմում է 115 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ $(100+10+5)$, իսկ պետբյուջեի նկատմամբ ձևավորված դեբիտորական պարտավորությունը՝ 22 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ ԱԱՀ-ի գծով:

3) Ենթադրենք նաև, որ ներմուծողը նպատակ ունի ներմուծված ապրանքների վաճառքից ստանալ առնվազն 30 տոկոս շահույթ, այսինքն՝ պետք է ապրանքները վաճառքի հանի առնվազն 150 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամով $([150-115]/115=30)$: Այդ նպատակով, ապրանքների մանրածախ գինը սահմանվում է 180 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, որի 16.67 տոկոսը՝ 30 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ, ենթակա է պետբյուջեի օգտին հաշվեգրման որպես ներմուծումից հետո՝ արդեն ՀՀ տարածքում ապրանքների վաճառքի փուլում ձևավորված ԱԱՀ-ի գումար: Հաշվի առնելով, որ ներմուծողի կողմից ԱԱՀ-ի գծով արդեն իսկ հաշվեգրվել ու կատարվել է վճարում՝ 22 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամի չափով, վաճառքից հետո պետբյուջե փոխանցման ենթակա է մնում ընդհանուր առմամբ 8 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ:

4) Սույն կետի 1-3-րդ ենթակետերով սահմանված գործողությունների շղթայում ներմուծմամբ զբաղվող տնտեսավարող սուբյեկտների մոտ պետությանը վճարվող մաքսատուրքերի և հարկերի արհեստական նվազեցման միջոցով առավելագույն շահույթ

⁵ Հայաստանի Հանրապետությունում հաշվապահական հաշվառումը վարվում է ՀՀ դրամով, սակայն պարզության համար սույն օրինակում ինքնարժեքի և այլ հաշվարկները մինչև օրինակի ավարտը ներկայացվում են ԱՄՆ դոլարով:

ստանալու նպատակից ելնելով՝ կարող են առաջանալ ներմուծմանն առնչվող փաստաթղթերի խեղաթյուրման միջոցով ապրանքների մաքսային արժեքի **արհեստական նվազեցման** շարժառիթներ: Ներմուծման շղթայի՝ նման շարժառիթներ ձևավորող գործոնների թվին են պատկանում ներմուծվող ապրանքների նկատմամբ.

ա. Հաշվարկվող մաքսատուրքի դրույքաչափը, որը կարող է լինել 0 կամ 10 տոկոս՝ կախված ապրանքների տեսակից (ըստ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 102-րդ հոդվածով սահմանված ցանկի),

բ. ԱԱՀ-ի կիրառելիությունը, քանի որ ապրանքները ԱԱՀ-ով կարող են հարկվել կամ չհարկվել՝ կախված «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված բացառությունների պայմաններին համապատասխանելուց:

5) Օրինակ, տնտեսվարող սուբյեկտը, որը զբաղվում է 10 տոկոս դրույքաչափով մաքսատուրքի հաշվարկման ենթակա և (կամ) ԱԱՀ-ից չազատված ապրանքների ներմուծմամբ, կարող է դրսևորել անբարեխիղճ վարքագիծ՝ արհեստականորեն նվազեցնելով ներմուծվող ապրանքների մաքսային արժեքը (մասնավորապես՝ դրանց ձեռքբերման արժեքը հիմնավորող խեղաթյուրված փաստաթղթեր ներկայացնելու միջոցով), ինչն իր հերթին կհանգեցնի ներմուծվող ապրանքների համար հաշվարկվող մաքսային վճարների գումարի նվազեցմանը:

6) Համանման պայմաններում, ներմուծողի մոտ կարող են առաջանալ նաև մաքսային արժեքի **արհեստական ավելացման** շարժառիթներ: Օրինակ՝ տնտեսվարող սուբյեկտը, որը զբաղվում է 0 տոկոս դրույքաչափով մաքսատուրքի հաշվարկման ենթակա և (կամ) ԱԱՀ-ից ազատված ապրանքների ներմուծմամբ, կարող է արհեստականորեն ավելացնել ներմուծվող ապրանքների մաքսային արժեքը՝ հետագայում դրանց իրացումից ստացված շահույթի հայտարարագրվող չափը նվազագույնի հասցնելու և քիչ շահութահարկ (անհատ ձեռնարկատիրոջ դեպքում՝ եկամտահարկ) վճարելու նպատակով:

7) Ընդ որում, այս դեպքում պետք է հաշվի առնել որոշակի նրբություններ. օրինակ՝ հնարավոր է, որ ներմուծողը չի հանդիսանում շահութահարկ վճարող, քանի որ գտնվում է այսպես կոչված հարկային արձակուրդում, կամ հանդիսանում է հաստատագրված հարկ վճարող, կամ ունի մեծ կուտակված հարկային վնասներ, որոնք իրավունք ունի տեղափոխել հինգ տարի առաջ, այսինքն՝ նրան չի անհանգստացնում ներմուծման գործարքով մեծ շահութաբերություն առաջանելու հանգամանքը:

8) Նմանապես, պետք է հաշվի առնել, որ ի լրումն ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 87-րդ հոդվածով սահմանված գործարքի գնի մեթոդի (երբ ապրանքի մաքսային արժեքը որոշելու համար հիմք է ընդունվում դրանց ձեռքբերման վերաբերյալ ներմուծողի կողմից ներկայացված փաստաթուղթը), մաքսային մարմիններն իրավասու են կիրառել նաև օրենսգրքի 88-93-րդ հոդվածներով սահմանված ևս հինգ մեթոդներից ցանկացածը⁶: Արդյունքում կստացվի, որ եթե խոսք չի գնում գործարքի գնի մեթոդի մասին, ապա տվյալ գործարքի շրջանակներում շահութահարկի վրա ուղղակի ազդեցությունը թերևս բացակայում է, քանի որ «Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ հիմք են ընդունվելու սկզբնական հաշվապահական հաշվառման փաստաթղթերը, այլ ոչ թե մաքսային հայտարարագրման ժամանակ որոշված և կիրառված մաքսային արժեքի մեծությունը:

9) Բացի այդ, ներմուծման դեպքում ապրանքների մաքսային գնի խեղաթյուրումը կարող է նաև պայմանավորված լինել ոչ թե կամ ոչ միայն վճարվող մաքսատուրքերի կամ հարկերի արհեստական նվազեցման միջոցով առավելագույն շահույթ ստանալու, այլև՝ որոշակի ՀՀ դրամական հոսքերի փաստաթղթային հիմնավորում ապահովելու նպատակով: Օրինակ՝ ներմուծողը, որը խնդիր ունի ՀՀ տարածքից օրինական ճանապարհով դուրս բերել որոշակի գումար, կարող է գնալ «գոհողության»՝ ապրանքների ձեռքբերման արժեքը բարձր

⁶ Նշված մեթոդներն են մաքսային արժեքի որոշումն ըստ. 1) նույն ապրանքների գործարքի գնի, 2) համանման ապրանքների գործարքի գնի, 3) ՀՀ ներքին շուկայում ապրանքի միավորի իրացման գնի, 4) հաշվարկային արժեքի և 5) պահուստային մեթոդի:

ցույց տալու արդյունքում վճարելով ավելի շատ հարկեր (տուրքեր), բայց արդյունքում նաև իր արտասահմանյան կոնտրագենտ-մատակարարներին կատարելով սպրանքների ձեռքբերման իրական արժեքը գերազանցող գումարով փոխանցումներ՝ հետագայում դրանք ինչ-ինչ սխեմաներով տնօրինելու նպատակով (այս տարբերակի կիրառությունն ավելի հավանական է օֆշորային երկրներում կամ տարածքներում գրանցված և (կամ) սպասարկվող կոնտրագենտ-մատակարարների դեպքում):

10) Մեկ այլ տարածված սխեմա է այն դեպքը, երբ ներմուծվող սպրանքը սարքավորում է, որի գնի կառուցվածքում կարող են ներառված լինել կամ չլինել մոնտաժային աշխատանքները և (կամ) սարքավորման աշխատանքի համար անհրաժեշտ մտավոր սեփականության օբյեկտը կամ օգտագործման իրավունքները: Քանի որ աշխատանքները, ծառայությունները կամ մտավոր սեփականության իրավունքները սահմանով տեղափոխվող առանձին սպրանք չեն, ապա հնարավոր է, որ այդ բաղադրիչների միջոցով էլ փորձ արվի ազդել ներմուծվող սպրանքի մաքսային արժեքի վրա: Սրա տիպիկ օրինակ կարող է լինել ներմուծված սարքավորման գործարկման համար անհրաժեշտ ծրագրային ապահովման՝ արտերկրից առանձին ներմուծումը կապի ժամանակակից միջոցներով, սարքավորման մոնտաժման աշխատանքների կամ դրանց գծով խորհրդատվական կամ տվյալների մշակման ծառայությունների հետագա առանձին ձեռքբերումը անհրական բարձր գներով կամ գործարար շրջանակի սովորույթների համար ոչ բնորոշ պայմաններով:

13. Արտահանման գործառնությունների դեպքում փողերի լվացման հնարավոր ռիսկերի բնորոշումը

1) ՀՀ մաքսային սահմանով սպրանքների թերևս ամենատարածված՝ «արտահանում ազատ շրջանառության համար» ռեժիմով տեղափոխման գործընթացի նկարագրությունը հետևյալն է.

Դիցուք ՀՀ ռեզիդենտ կազմակերպությունը զբաղվում է սպրանքների արտադրությամբ և արտահանմամբ: Ընդ որում արտահանման համար նախանշված միավոր վաճառքի գնի կառուցվածքը ներառում է 60.000 ՀՀ դրամի չափով նյութական ծախսեր, 15.000 ՀՀ դրամի չափով աշխատավարձ ու սոցիալական վճարներ և 25.000 ՀՀ դրամի չափով ակնկալվող շահույթ, այսինքն՝ միավոր վաճառքի նախանշված գինը կազմում է 100.000 ՀՀ դրամ: «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 25-րդ հոդվածի համաձայն՝ արտահանողին ենթակա է վերադարձման այդ գնի մեջ նյութական ծախսերի մասով ներառված ԱԱՀ-ի գումարը, որի գումարը չի կարող գերազանցել արտահանման գնի 20 տոկոսը: Վերադարձման ենթակա գումարը նույն օրենքի 9-րդ հոդվածի համաձայն որոշվում է 16.67 տոկոս հաշվարկային դրույքաչափով, այսինքն դիտարկվող դեպքում վերադարձման ենթակա գումարի առավելագույն չափը կազմում է շուրջ 16.670 ՀՀ դրամ, իսկ կոնկրետ չափը (որը սովորաբար հաստատվում է հարկային մարմինների կողմից ուսումնասիրության արդյունքում)՝ $60.000 * 20\% = 12.000$ ՀՀ դրամ:

2) Գործառնությունների այս շղթայում արտահանմամբ զբաղվող տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ պետությունից ստանալիք ԱԱՀ-ի փոխհատուցման գումարն առավելագույնի հասցնելու նպատակից ելնելով՝ կարող են առաջանալ արտահանմանն առնչվող փաստաթղթերի խեղաթյուրման միջոցով սպրանքների արտահանման գնի **արհեստական ավելացման** շարժառիթներ: Արտահանման շղթայի՝ նման շարժառիթներ ձևավորող գործոնների թվին են պատկանում արտահանվող սպրանքների նկատմամբ.

ա. Տվյալ սպրանքատեսակի՝ ԱԱՀ-ից ազատված լինելու հանգամանքը, ըստ «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածով սահմանված ցանկի⁷,
բ. Արտահանողի՝ հարկման յուրաքանհոտուկ ռեժիմից օգտվելու հանգամանքը,

⁷ Օրինակ՝ ԱԱՀ-ից ազատված են թերթերի և ամսագրերի, պրոտեզաօրթոպեդիկ պարագաների, ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված ցանկում նշված թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարերի իրացումը:

գ. Ապրանքների ներմուծման երկրի հետ Հայաստանի Հանրապետության ազատ առևտրի պայմանագիր ունենալու հանգամանքը:

3) Օրինակ, տնտեսվարող սուբյեկտը, որն օգտվում է շահութահարկի արտոնությունից («Շահութահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ գլխի համաձայն) և զբաղվում է 20 տոկոս ԱԱՀ-ով հարկվող ապրանքների արտահանմամբ, կարող է դրսևորել անբարեխիղճ վարքագիծ՝ արհեստականորեն ավելացնելով արտահանվող ապրանքների գինը (մասնավորապես՝ դրանց գնագոյացումը հիմնավորող խեղաթյուրված փաստաթղթեր ներկայացնելու միջոցով), ինչն իր հերթին կհանգեցնի ապրանքների արտահանման արդյունքում ՀՀ պետությունից ստացման ենթակա ԱԱՀ-ի հնարավոր փոխհատուցման գումարի ավելացմանը: Նույն տրամաբանությունը գործում է նաև ապրանքների գնափոխանցման (transfer pricing) նպատակ հետապնդող գործառնությունների դեպքում:

4) Այս դեպքում նույնպես պետք է հաշվի առնել որոշակի նրբություններ. օրինակ՝ հնարավոր է, որ արտահանողը չի հանդիսանում շահութահարկ վճարող, քանի որ գտնվում է հարկային արձակուրդում, կամ ունի մեծ կուտակված հարկային վնասներ, որոնք իրավունք ունի տեղափոխել հինգ տարի առաջ, այսինքն՝ նրան չի անհանգստացնում արտահանման գործարքով մեծ շահութաբերություն առաջանելու հանգամանքը:

5) Բացի այդ, ինչպես ներմուծման գործառնությունների դեպքում, հնարավոր է, որ արտահանման գնի խեղաթյուրումը պայմանավորված լինի ոչ թե կամ ոչ միայն այդ գնի արհեստական բարձրացման միջոցով ԱԱՀ-ի ավելի մեծ չափով փոխհատուցում ստանալու, այլև՝ որոշակի ՀՀ դրամական հոսքերի փաստաթղթային հիմնավորում ապահովելու նպատակով: Օրինակ՝ արտահանողը, որը խնդիր ունի ՀՀ տարածք օրինական ճանապարհով բերել որոշակի հանցավոր գումար, կարող է գնալ «գոհողության»՝ ապրանքների արտահանման արժեքը բարձր ցույց տալու արդյունքում վճարելով ավելի շատ հարկեր/տուրքեր, բայց արդյունքում նաև իր արտասահմանյան կոնտրագենտ-շահառուներից ստանալով ապրանքների վաճառքի իրական արժեքը գերազանցող գումարով փոխանցումներ՝ հետագայում դրանք ինչ-ինչ սխեմաներով տնօրինելու նպատակով (այս տարբերակի կիրառությունն ավելի հավանական է օֆշորային երկրներում կամ տարածքներում գրանցված և (կամ) սպասարկվող կոնտրագենտ-գնորդների դեպքում):

6) Սույն կետի 1-5-րդ ենթակետերով նկարագրված սխեմաների մասնավոր դեպք են հանդիսանում **անապրանք գործարքները** (այսպես կոչված՝ ԱԱՀ-ի «կառուսելի» սխեմաները), երբ անբարեխիղճ անձինք խեղաթյուրված փաստաթղթերի հիման վրա փորձում են իրականում գոյություն չունեցող ապրանքների կամ ծառայությունների արտահանման դիմաց ստանալ ԱԱՀ-ի փոխհատուցման գումարը:⁸

7) Արտահանմամբ զբաղվող տնտեսվարող սուբյեկտների մոտ կարող են առաջանալ նաև արտահանմանն առնչվող փաստաթղթերի խեղաթյուրման միջոցով ապրանքների արտահանման գնի **արհեստական նվազեցման** շարժառիթներ այն դեպքում, երբ ապրանքների ներմուծման երկրում գործում է հարկման ավելի մեղմ դաշտ, այսինքն՝ արտահանողին ձեռնտու է ՀՀ-ից ապրանքները արտահանել և, արդյունքում, համապատասխան երկիր ներմուծել հնարավորինս ցածր գնով, հաշվի առնելով, որ հետագայում դրանց իրացումից ստացված շահույթը ներմուծման երկրում ավելի քիչ կհարկվի՝ համեմատած դրանց իրական արտահանման գինը ցույց տալու դեպքում ՀՀ-ում վճարման ենթակա հարկերի հետ:

8) Այսինքն, թե ներմուծման, թե արտահանման գործառնություններում փողերի լվացման հնարավոր սխեմաների հայտնաբերման նպատակով անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր դեպքում հաշվի առնել տվյալ գործարքի առանձնահատկությունները՝ ներմուծող/

⁸ Ընդհանրապես, անապրանք գործարքների միջոցով փողերի լվացման սխեմաներ կարող են կիրառվել ինչպես ներմուծման, այնպես էլ արտահանման գործառնությունների քողի ներքո, այսինքն՝ երբ երկրից դուրս կամ դեպի երկիր դրամական միջոցների հոսքերի հիմնավորման նպատակով ներկայացվում են գոյություն չունեցող ապրանքների մատակարարման կամ ծառայությունների մատուցման պայմանագրեր:

արտահանողի կողմից անբարեխիղճ վարքագծի դրսևորման կոնկրետ շարժառիթները հայտնաբերելու համար:

14. Վերամշակման նպատակով ժամանակավոր ներմուծման և արտահանման հետ կապված գործառնությունների առանձնահատկությունները

1) Ներմուծման և արտահանման հետ կապված տնտեսական գործունեության շրջանակներում ապրանքների գնի հնարավոր խեղաթյուրման հիմքում ընկած շարժառիթները առանձին-առանձին կամ կոմբինացված տեսքով կարող են առկա լինել նաև վերամշակման նպատակով ժամանակավոր ներմուծման և արտահանման հետ կապված գործառնություններում: Այստեղ պետք է հաշվի առնել, որ 1) «ժամանակավոր ներմուծում՝ վերամշակման համար» մաքսային ռեժիմով ներմուծված ապրանքները հետագայում «վերաարտահանում» մաքսային ռեժիմով արտահանելիս, իսկ 2) «ժամանակավոր արտահանում՝ վերամշակման համար» մաքսային ռեժիմով արտահանված ապրանքները հետագայում «վերաներմուծում» մաքսային ռեժիմով ներմուծելիս տնտեսվարող սուբյեկտների նկատմամբ ՀՀ մաքսային սահմանի վրա հաշվեգրվում և գանձվում են հետևյալ տարբերությունները (երկու դեպքում էլ բացառությամբ մաքսավճարի, որը հաշվարկվում է առանց նվազեցումների).

ա. առաջին դեպքում՝ վերամշակված ապրանքների արտահանման համար «արտահանում՝ ազատ շրջանառության համար» մաքսային ռեժիմով նախատեսված մաքսային վճարների և վերամշակման նպատակով ներմուծված ապրանքների համար «արտահանում՝ ազատ շրջանառության համար» մաքսային ռեժիմով հաշվարկվող մաքսային վճարների դրական տարբերությունը,

բ. երկրորդ դեպքում՝ վերամշակված ապրանքների ներմուծման համար «ներմուծում՝ ազատ շրջանառության համար մաքսային ռեժիմով նախատեսված մաքսային վճարների և վերամշակման նպատակով արտահանված ապրանքների համար «ներմուծում՝ ազատ շրջանառության համար» մաքսային ռեժիմով հաշվարկվող մաքսային վճարների տարբերությունը:

2) Սույն կետի 1-ին ենթակետով սահմանված ռեժիմներով գործառնությունների առանձնահատկությունն այն է, որ եթե, օրինակ, «ներմուծում ազատ շրջանառության համար» մաքսային ռեժիմով ներմուծման դեպքում գնի խեղաթյուրման նպատակին կարելի է հասնել մեկ քայլով (օրինակ՝ խեղաթյուրված փաստաթղթեր ներկայացնելու միջոցով սահմանին հաշվեգրվող ու գանձվող մաքսատուրքների և հարկերի գումարի նվազեցումը), իսկ ապրանքների/ ծառայությունների և դրանց գնագոյացումը հիմնավորող փաստաթղթերի շարժը կատարվում է մեկ ուղղությամբ (տվյալ դեպքում՝ դեպի Հայաստանի Հանրապետություն), ապա ժամանակավոր ներմուծման և արտահանման հետ կապված գործառնություններում այդ նպատակին հասնելու համար որպես կանոն պահանջվում է ավելի քան մեկ քայլ և գործառնությունների մի շղթա, որի ոչ բոլոր բաղադրիչներն են պարունակում անհրավաչափ կամ հանցավոր գործողություններ, սակայն դրանց ամբողջությունն ի վերջո ուղղված է այս կամ այն նախորդող հանցանքից ձևավորված միջոցների օրինականացմանը, կամ որ նույնն է՝ փողերի լվացմանը:

Օրինակ, ընկերությունը, որ զբաղվում է արտերկրից կիսապատրաստի արտադրանքի ներկրմամբ, ՀՀ-ում դրա վրա որոշակի աշխատանք կատարելով (ավելացված արժեք ստեղծելով) և վերջնական արտադրանքի արտահանմամբ, կարող է շահագրգռված լինել կիսապատրաստի արտադրանքը ներմուծելիս **արհեստականորեն ավելացնել** դրա արժեքը, իսկ արդեն պատրաստի արտադրանքը վերաարտահանելիս դրա արժեքը ցույց տալ իրական մեծությամբ՝ այսպիսով նվազագույնի հասցնելով ՀՀ-ում ձևավորված ավելացված արժեքը և, հետևաբար, ՀՀ-ում հաշվեգրման ու վճարման ենթակա շահութահարկը: Այս դեպքում ապրանքի արժեքն արհեստականորեն ավելացնելու շարժառիթն այստեղ նույնը չէ, ինչ «ներմուծում ազատ շրջանառության համար» ռեժիմով ապրանքների ներմուծման կամ «արտահանում ազատ շրջանառության համար» ռեժիմով ապրանքների արտահանման

դեպքում, և անբարեխիղճ տնտեսավարող սուբյեկտն իր անիրավաչափ գործողության վերջնական արդյունքին հասնում է պատրաստի արտադրանքն արտահանելիս՝ ՀՀ-ում ավելացված արժեքը նվազագույնի հասցված լինելու տեսքով:

Գլուխ 5. Եզրակացություններ

15. Փողերի լվացման հնարավոր սխեմաների առկայության վերաբերյալ եզրահանգման գալու նպատակով, հաշվետվություն տրամադրող անձինք պետք է ուշադրություն դարձնեն այդ սխեմաների հայտնաբերման տեսանկյունից էական այնպիսի բնութագրերի, ինչպիսիք են.

1) գործարքի տնտեսագիտական կամ տրամաբանական հիմնավորումը հավաստող փաստաթղթերի (պայմանագրեր, համաձայնագրեր և այլն) բովանդակային ամբողջականությունը և տվյալ ոլորտի գործարար սովորույթներին համապատասխանությունը.

2) գործարքին առնչվող այլ փաստաթղթերի (հաշիվ-ապրանքագրեր, սահմանային անցման, փոխադրման ծախսերի հիմքեր և այլն) արժանահավատությունը.

3) գործարքի հիմնական բնութագրիչների (գին, ժամկետներ, մատակարարման պայմաններ և այլն) համապատասխանությունը շուկայական պայմաններին և ողջամիտ գործելակերպին.

4) հաճախորդի գործարքների համապատասխանությունը նրա գործարար կերպարին, նախկինում հայտարարագրված ու փաստացի իրագործված բիզնես-նպատակներին.

5) հաճախորդի գործառնությունների գումարների, փոխանցման ուղղությունների, պարբերականության և այլ բնութագրիչների համապատասխանությունը գործարքի տնտեսագիտական կամ տրամաբանական հիմնավորումը հավաստող և գործարքին առնչվող փաստաթղթերում արտացոլված հանգամանքներին կամ փաստերին.

6) հաճախորդի գործառնություններում օֆշորային կամ այլ ռիսկային գոտիներում գտնվող ընկերությունների ներգրավվածությունը: